

2021-01-25

Socialdepartementet

Remissyttrande över SOU 2020:47 – Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag

RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet *Hållbar socialtjänst - En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47). RFSL lämnar härmed följande synpunkter.

Sammanfattning

- RFSL ställer sig positivt till utredningens förslag att en ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande lagen.
- RFSL ställer sig positivt till att en ny bestämmelse införs i lagen som anger hur begreppet socialtjänst definieras, vilket tydliggör vilka verksamheter som omfattas av socialtjänstlagens tillämpningsområde.
- RFSL välkomnar en mer enhetlig begreppsanvändning i socialtjänstlagen, t.ex. att begreppet insatser används genomgående och att begreppet ”missbrukare” omformuleras till ”personer som har ett missbruk eller beroende”.
- RFSL ställer sig positivt till utredningens förslag att socialtjänsten ska ha jämlikhet och jämställdhet som mål, ett förebyggande perspektiv och vara lättillgänglig.
- RFSL ställer sig positiv till utredningens förslag att dels komplettera plan- och bygglagen med ett krav på att kommunen vid sin planläggning ska ta hänsyn till sociala aspekter, och dels att en kommuns översiktsplan ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den sociala miljön.
- RFSL delar utredningens bedömning att kommunens ansvar att planera sina insatser inom socialtjänsten inte bör vara begränsat till äldre personer och personer med funktionsnedsättning. RFSL ställer sig även positiv till utredningens förslag att kommunen ska planera sina insatser för enskilda, och att kommunen då särskilt ska beakta behovet av tidiga och förebyggande insatser, samt att kommunen i planeringen, vid behov, ska samverka med regionen och andra samhällsorgan och organisationer.

- RFSL välkomnar utredningens förslag att omformulera bestämmelsen om kvalitet till att ange att verksamhet inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och ta bort begränsningen att enbart gälla verksamhet som rör barn och unga.
- RFSL ställer sig positiv till utredningens förslag att bestämmelsen om att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras kompletteras med ett uttryckligt krav på systematisk uppföljning.
- RFSL delar i stort utredningens bedömningar och förslag gällande en kunskapsbaserad socialtjänst.
- RFSL delar utredningens bedömningar och förslag gällande insatser utan behovsprövning.
- RFSL instämmer inte i utredningens bedömning och förslag att tona ned målgruppsindelningen i lagen, i syfte att tydliggöra vikten av helhetssyn och en inriktning på personers individuella behov och förutsättningar i stället för på deras grupp tillhörighet.
- RFSL tillstyrker utredningens förslag att enskilda ska bemötas på ett respektfullt sätt utifrån sina förutsättningar och behov.
- RFSL avstår från att yttra någon åsikt kring nationell statistik, samverkan, ansvarsfördelning och vissa andra frågor, barnrättsperspektivet samt reglering av äldreomsorgen.

Om utredningens perspektiv

RFSL välkomnar de förslag till en ny socialtjänstlag som utredningen föreslår. Vi vill dock lyfta att vi anser att utredningen har en cisnormativ¹ och heteronormativ² utgångspunkt. Det vill säga att utredningen i vissa avseenden inte tar hänsyn till personer som på olika sätt bryter mot normer gällande till exempel sexuell läggning och könsidentitet. Detta synsätt speglar flera av de resonemang och förslag utredningen föreslår. Utifrån detta vill vi framföra nedanstående synpunkter.

Jämställdhet som mål (sid. 353)

RFSL välkomnar i stort utredningens förslag om socialtjänstens mål. Det är glädjande att utredningen föreslår att socialtjänsten ska främja människornas jämlika och jämställda levnadsvillkor. Vi ser positivt på att förslaget är könsneutralt utformat.

RFSL anser att det utifrån jämställdhetspolitikens delmål inte finns någon motsättning mellan att arbeta för män och kvinnors jämställdhet och att samtidigt inkludera andra

¹ Cisnormativ syftar på grundantagandet att det endast finns två kön, kvinna och man, samt att alla människor sedan födseln tillhör ett av dessa två kön och identifierar sig med det tilldelade könet.

² Heteronormativ syftar på det system av normer som påverkar vår förståelse av kön och sexualitet. Enligt heteronormen är människor antingen kvinnor eller män. De förväntas vara olika, feminina respektive maskulina samt attraheras av en partner av det motsatta könet.

grupper som t.ex. ickebinära, transpersoner och intersexpersoner. RFSL anser vidare att en jämställdhet värd namnet måste inkludera alla människor oavsett könstillhörighet.

Särskilda målgrupper (sid. 403)

RFSL delar inte utredningens bedömning och instämmer inte i förslaget att en nedtoning av målgruppsindelningen i lagen ska tydliggöra vikten av helhetssyn och en inriktning på personers individuella behov och förutsättningar. Detta då inriktning på personers individuella behov riskerar att osynliggöra gruppsspecifika behov och dölja behov av målgruppsanpassad kompetenshöjning.

RFSL anser att de risker utredningen redogör för, t.ex. att den som omfattas av mer än en målgrupp riskerar att få sina behov bedömda och erbjudanden om insatser utifrån vad som gäller för enbart en målgrupp, gäller redan idag i synnerhet för hbtqi- personer. En annan bedömd risk vi menar är högst relevant är att socialtjänstens verksamhet utifrån målgrupper organiseras i stuprör med följd att vissa behov osynliggörs eller att helhetssynen och professionens handlingsutrymme går förlorad. Vi ser återkommande att hbtqi-personer trots att de tillhör någon av nämnda målgrupper inte kan ta del av sina rättigheter och få sina behov tillgodosedda. Nedan följer några exempel där detta blir synligt.

Barn och unga

I samband med familjebildning, främst vid adoption, har de senaste åren flera fall av diskriminering av samkönade par förekommit. I anmälningar till IVO och JO framkommer att i kontakt med kommunal familjerätt har okunskap hos anställda och otydliga riktlinjer gällande utredningsförfarande lett till orimligt långa utredningstider, vilket innebär en rättsosäkerhet för nyfödda barn och föräldrar.

I ett flertal fall av vårdnadstvister har transpersoner diskriminerats då deras könsidentitet har blivit föremål stor uppmärksamhet istället för utredning av föräldraförmågan, som har varit syftet med kontakten.

Personer med funktionsnedsättning

Personer med insatser enligt SoL och LSS kan i många kommuner ha svårt att få ledsagning till aktiviteter utformade för hbtqi-personer med funktionsnedsättningar. Det finns även en utbredd ovilja bland personal inom socialtjänsten och på särskilda boenden att tala om sexuell hälsa med gruppen. Inskränkningar som dessa framkommer i kontakt med personer i alla åldrar.

Personer med skadligt bruk och beroende

Enligt Folkhälsomyndigheten³ kan hbtqi-personer löpa högre risk att utveckla riskbruk, skadligt bruk eller ett beroende. Kunskapen om detta är inte självklar inom socialtjänsten och tas därför inte i beaktande i och med utredningar och insatser. Många insatser är heteronormativt utformade och ger inte utrymme för reflektioner runt identitet, minoritetsstress och andra orsaker som kan ligga till grund för beroendet. Vilket kan leda till

³ I samlad uppföljning av ANDT-strategin 2016-2020. Folkhälsomyndigheten 2020.

att man blir beviljad en behandling som inte går på djupet. Något som kan jämföras med att i kontakt med sjukvården enbart få behandling med läkemedel mot depression fast vårdbehovet även innefattar en traumabehandling med leg. psykolog/leg. psykoterapeut.

Brottsoffer

RFSL:s erfarenhet är att kunskapsläget och bemötandet av brottsoffer är lågt och bristfälligt inom socialtjänsten. Inom vissa verksamheter, som stöd till unga brottsoffer och medlingsverksamhet, är dock kunskapen betydligt större. När det kommer konsekvenser av hatbrottsutsatthet och minoritetsstress är kunskapsläget närmast obefintligt. Forskning⁴ visar att sömnsvårigheter, ångest och depression är vanliga konsekvenser vid utsatthet för hatbrott. Vilket gör att individer kan ha svårt att få vardagen att fungera och följa överenskomna behandlingsplaner eller villkor för bistånd. Vilket i sin tur kan innebära uteblivet bistånd från socialtjänsten samt onödigt lidande och stress för individen.

Inom området våld i nära relationer, som enligt lagen särskilt ska beaktas, har i dagsläget våldsutsatta män i samkönade par och transpersoner svårt att få skydd då få skyddade boende för gruppen finns att tillgå. Ofta placeras de på hotell eller på vandrarhem utan tillgång till psykosocialt stöd som är gängse på t.ex. kvinnojourer.

Utifrån dessa olika exempel ser vi att det finns stora nackdelar med att målgrupperna tas bort, då många hbtqi-personer redan idag har svårigheter att få adekvata insatser. RFSL:s förhållning är att enskilda hbtqi-personer genom att ta bort målgrupperna kan bli mer osynliggjorda och få än svårare att hävda sina rättigheter. Vi ser att individens möjlighet till rätt stöd och insatser många gånger är tätt sammankopplat med kunskap hos enskilda socialsekreterare och verksamheter. Vi vet också att kunskapsläget varierar stort mellan olika kommuner, vilket är problematiskt. Även om det i små kommuner kan finnas svårigheter att upprätthålla en tillräckligt specialiserad kompetens inom olika områden tror vi att detta kan lösas genom kommunöverskridande samverkansavtal. *Kompotten* är ett exempel på kommunsamverkan som finns inom socialtjänstens arbete med våld i nära relationer. Där ingår ett 50-tal kommuner och samordningsansvaret har fram tills nyligen legat på Länsstyrelsen Östergötland.

Kunskapsbaserad socialtjänst och bemötande (sid 487, 507 och 517)

Som utredningen konstaterar går flera områden in varandra. Vi väljer därför att kommentera kunskapsbaserad socialtjänst, personalens kompetens och bemötande tillsammans.

En kunskapsbaserad socialtjänst förutsätter att det finns forskning och underlag för att verksamheter ska kunna erbjuda insatser av god kvalitet. Det förutsätter även kunskaper om hur situationen ser ut för hbtqi-personer boende i kommunen. Det finns idag brist på forskning om hbtqi-personer i svensk kontext. Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen har tagit fram statistik och kunskapsstöd men dessa publikationer är långt ifrån heltäckande.

⁴ *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott.* Eva Tiby, Kriminologiska institutionens avhandlingsserie nr 1, Stockholms universitet 1999.

RFSL anser, även om det inte ryms inom denna utredning, att det finns ett behov av att avsätta resurser till forskning, metodutveckling och utbildningsmaterial och att det i regeringens kommande uppdrag till berörda myndigheter explicit bör tydliggöras att behoven hos hbtqi-personer i kontakt med socialtjänsten ska prioriteras.

Personalens kompetens och roll i en kunskapsbaserad socialtjänst

Utredningen framför att personalens kompetens är avgörande för god kvalitet inom en kunskapsbaserad socialtjänst men också för ett gott bemötande gentemot den enskilde. Därtill kommer även handlingsutrymme för att hitta lösningar i samförstånd med den enskilde. RFSL tillstyrker därför utredningens förslag att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att göra en översyn av professionens roll och den nuvarande beslutsordningen inom socialtjänstens område.

Bemötande

RFSL tillstyrker utredningens förslag att enskilda ska bemötas på ett respektfullt sätt utifrån sina förutsättningar och behov. Utredningen nämner hbtqi-personer vid några tillfällen, då främst i relation till barn och unga. RFSL:s erfarenhet är att brister i bemötandet från personal inom socialtjänsten förekommer oavsett ålder eller anledning till kontakt. RFSL uppfattar att många hbtqi-personer som varit och är i kontakt med socialtjänsten har synpunkter gällande brister i bemötandet. Vanligast förekommande är okunskap om hbtqi-personers hälsa och livsvillkor. Här kan också nämnas behov av ökad kunskap och beredskap, som idag saknas, att möta närstående och vårdnadshavare till hbtqi-personer, exempelvis föräldrar som kan hamna i kris till följd av att en ungdom kommit ut som transperson. Personal inom socialtjänsten vittnar å andra sidan om så kallad perspektivträngsel och dåliga förutsättningar gällande tid till att införliva ny kunskap i verksamheten.

Utredningens syfte att lyfta socialtjänstlagen tillbaka till en övergripande ramlag och att fokusera på individers behov kan ses som en ambition att bredda perspektivet. Samtidigt erfar vi att i de strategier, policys och handlingsplaner där hbtqi-personers situation och behov inte tydligt finns beskrivet blir gruppen osynliggjord. RFSL anser att även om kunskapsläget i de flesta fall kan förbättras så finns det tillräckligt med fakta och erfarenhet för att redan idag ge personal rätt förutsättningar för att ge ett gott bemötande till hbtqi-personer oavsett var i landet man är bosatt eller vistas.

RFSL vill även lyfta behovet av en genomlysning och utredning av behovet att inrätta tjänstemannaansvar och på så sätt höja rättssäkerheten och kvalitén på bemötandet ytterligare.

Insatser utan behovsprövning och utformning av insatser till enskilda (sid 669 och 763)

RFSL ser positivt på att göra socialtjänstens insatser lättillgängliga utan föregående behovsprövning. Vi vet att många hbtqi-personer undviker att söka sig till myndigheten på grund av rädsla för heteronormativt bemötande, men också utifrån okunskap om vilka olika insatser myndigheten kan ge.

RFSL tillstyrker vidare förslaget att bevilja insatser till barn som fyllt 15 år. RFSL anser att det dels kan vara ett sätt att förbättra insatser för unga transpersoner i behov av konflikthantering gentemot vårdnadshavare och andra närstående. Dels också ett sätt att förebygga mer genomgripande insatser gällande säkerhet och skydd vid identitetsutveckling, byte av juridiskt kön och medicinska ingrepp. RFSL menar att behovet av generella insatser riktade till en kommuns transungdomar kan bli tillgodosett och mer tillgängligt inom ramen för bistånd utan behovsprövning, vilket är av stor vikt då gruppen är särskilt sårbar. En grupp som omgärdas av stigma är hbtqi-personer som har sex mot ersättning och sexarbetare. Vi vet att de gynnas av insatser utan behovsprövning då misstron mot socialtjänsten är stor. Många kommuner har obefintliga eller svårtillgängliga insatser för denna grupp.

Utformning av insatser till enskilda

Som vi tidigare nämnt är socialtjänstens insatser ofta cis- och heteronormativt utformade. Detta i kombination med personal med bristande hbtqi-kompetens leder till att hbtqi-personer återkommande hamnar mellan stolarna. Det gäller exempelvis insatser som samtalsgrupper för våldsutövare och behandlingshem med kompetens att ta emot transpersoner med ett beroende. När det gäller äldre hbtqi-personer med insatser som hemtjänst, särskilt boende osv. ser vi ofta att det utredningen lyfter som grunden till ett värdigt liv - respekt för självbestämmande, respekt för privatliv och trygghet - fallerar. Äldre hbtqi-personer vittnar om otrygghet då hemtjänst eller boendepersonal osynliggör sexuell läggning och könsidentitet. Det kan också gälla ovilja från personalen att måla en boendes/brukares naglar eller påklädning av vissa kläder då dessa inte följer normen för ett visst könsuttryck. RFSL vill i detta sammanhang lyfta fördelarna med ett intersektionellt perspektiv på framtida utformning av insatser då det gynnar alla oavsett sexuell läggning eller könsidentitet.

Deidre Palacios
Förbundsordförande

Pell Uno Larsson
Förbundsstyrelseledamot

Carina Wrängebo
Kurator RFSL Stödmottagning